

Sanja JELISAVAC TROŠIĆ¹
Ivana POPOVIĆ PETROVIĆ²

ULOGA I MESTO REPUBLIKE SRBIJE U SVETSKOJ TRGOVINSKOJ ORGANIZACIJI I NJEN POLOŽAJ U MEĐUNARODNOJ TRGOVINI

ABSTRACT

In this paper, the authors discuss the Serbian position in the World Trade Organization. Since Serbia is still negotiating the membership in the World Trade Organization what can we expect next? We will consider the effects of opening the domestic industry, agriculture and service sector according to the WTO rules. Specifically, the position of Serbia as a land-locked country exerts an impact on the conduct of its foreign trade flows.

Finally, we shall present the negotiating positions of small countries as WTO members and the prospects for their participation in the decision-making circles in the World Trade Organization. We will endeavour to give an answer to the possibility of participation in the negotiating groups of WTO members that would at this point maximize Serbia's opportunities to participate in making important decisions at the global level.

Key words: WTO, Serbia, international trade, foreign trade, negotiations.

¹ Mr Sanja Jelisavac Trošić, istraživač saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. Rad je realizovan u okviru projekta „Srbija i savremeni svet: perspektive i putevi učvršćivanja spoljnopoličkog, bezbednosnog i spoljnoekonomskog položaja Srbije u savremenim procesima u međunarodnoj zajednici“, Ministarstva nauke Republike Srbije, br. 149002D, za period 2006–2010. godine.

² Mr Ivana Popović Petrović, Ekonomski fakultet, Beograd. Rad je realizovan u okviru projekta koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

Tok procesa pristupanja Srbije Svetskoj trgovinskoj organizaciji

Međunarodna trgovina je još krajem prošlog veka postala aktivnost svetske privrede koja beleži najviše stope razvoja. Ta tendencija se zadržala i u 21. veku tako da stope razvoja međunarodne trgovine daleko nadmašuju stope razvoja proizvodnje. Kao takvu rastuću aktivnost svetske privrede javila se i potreba za njenom međunarodnom regulacijom. Posle višegodišnjih pokušaja da se osnuje jedna jedinstvena međunarodna organizacija koja će se baviti trgovinskim pitanjima na svetskom nivou, konačno 1994. godine nastala je Svetska trgovinska organizacija (STO). Ona je zvanično počela sa radom 1995. godine.

Kao osnovni elementi Sporazuma kojim je formirana STO nalaze se i Opšti sporazum o trgovini i carinama (GATT), Opšti sporazum o trgovini uslugama (GATS) i Trgovinski aspekti prava intelektualne svojine (TRIPS).³ Na taj način se u okviru jedne međunarodne organizacije rešavaju sva pitanja koja su u vezi sa trgovinom robom, uslugama i intelektualnom svojinom. STO je jedina međunarodna organizacija koja reguliše pravni okvir za međunarodnu trgovinu i kontroliše 80 posto svetske trgovine, 90 posto finansijskih transakcija, 92 posto telekomunikacionih i informacionih tehnologija i 97 posto prava intelektualne svojine.

STO je kao svoj osnovni cilj proklamovala liberalizaciju i olakšanje međunarodne trgovine radi postizanja održivog ekonomskog rasta i sveukupnog prosperiteta zemalja članica. Osnovni principi na kojima počiva ova organizacija su princip najpovoljnije nacije, princip nacionalnog tretmana i princip transparentnosti. Svetska trgovinska organizacija funkcioniše tako što propisuje i reguliše globalna pravila međunarodne trgovine kojih se moraju pridržavati zemlje članice. Oblast delovanja STO, najšire definisana, jesu međunarodni trgovinski odnosi država članica ove organizacije, što znači trgovinu između država članica robom, uslugama i intelektualnom svojinom. Sve članice su deo sistema koji je rezultat višegodišnjeg pregovaranja i podrazumeva kako prava tako i obaveze. Članice uživaju privilegije koje su im druge države odobrile i sigurnost i predvidljivost koju jasna pravila trgovine obezbeđuju. Za uzvrat, imaju obavezu da otvore svoja tržišta i pridržavaju se pravila trgovine sa kojima su se tokom pregovora saglasile.

Svetska trgovinska organizacija ima 153 zemlje članice, dok je Republika Srbija na listi zemalja koje pregovaraju za članstvo i ima status posmatrača.

³ GATT - *General Agreement on Tariffs and Trade*, GATS - *General Agreement on Trade in Services*, TRIPS - *Trade-related Aspects of Intellectual Property Rights*.

Od zemalja Jugoistočne Evrope samo Srbija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina nisu članice STO.

Ulazak u članstvo Svetske trgovinske organizacije regulisan je članom 12. Sporazuma o osnivanju STO. Proces pregovora za pristupanje STO je veoma složen i traje više godina. U pregovorima se često dešava da se od zemalja kandidata traže trgovinski ustupci koji su daleko veći nego obaveze zemalja članica. Odluku o pristupanju, nakon završenih pregovora, donosi Ministarska konferencija dvotrećinskom većinom.

Pregovori o pristupanju Srbije STO počeli su 15. februara 2005. godine kada je Generalni savet Svetske trgovinske organizacije doneo odluku o osnivanju Radne grupe za Srbiju i o početku procesa primanja Srbije u STO.⁴ Članstvo u Radnoj grupi je otvoreno za sve zainteresovane članice STO. Zatim su počeli i pregovori za prijem u STO koji se sastoje od pregovora o pravilima (*negotiations on rules*) i pregovora o tržišnom pristupu (*market access negotiations*). Srbija je predala Sekretarijatu STO Memorandum o spoljnotrgovinskom režimu 17. marta 2005. godine.⁵ Radna grupa, prema svom mandatu, ispituje trgovinsku politiku Srbije sa stanovišta njene usaglašenosti sa pravilima STO i saglasnosti sa obimom obaveza koje će se kroz bilateralne pregovore preuzeti prema svim članicama ove organizacije u vezi sa liberalizacijom tržišta industrijskih i poljoprivrednih proizvoda i tržišta usluga. U okviru pregovora vode se i razgovori o uslovima pristupa države kandidata iz kojih će proizaći nacrt Protokola o pristupanju.

Srbija, kao i druge zemlje, tokom pregovora za prijem vrši konverziju svih necarinskih mera u carine. Ovaj proces se naziva tarifkacija i njen krajnji cilj je da se potpuno ukinu necarinske barijere u trgovini, a da postoje samo carine, koje će se tokom daljnjih pregovora u okviru STO postepeno smanjivati. U Srbiji je sredinom 2005. godine stupio na snagu Zakon o carinskoj tarifi, po kojem je prosečna carinska stopa 8,69%. Tokom ove godine, u odnosu na prethodnu godinu, prosečna carinska stopa je povećana sa 8,69% na 8,75%. Inače se sve carinske stope koje primenjuje Srbija kreću u rasponu od 0% do 57,6%.⁶ Srbija je potpisala protokol o završetku pregovora sa Japanom i okončala pregovore sa Norveškom, Kanadom, Švajcarskom i Evropskom unijom. Pregovori se još vode sa Sjedinjenim Američkim Državama o carinskim stopama u poljoprivredi i industriji, sa Ekvadorom, Korejom i Brazilom o poljoprivrednim

⁴ WTO, Internet, http://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_serbia_e.htm. 30/11/2005.

⁵ Na engleskom jeziku: *Memorandum on Foreign Trade Regime*.

⁶ Podaci su navedeni prema podacima Privredne komore Srbije.

proizvodima, sa Salvadorom i Ukrajinom o poljoprivredi i industriji. Pregovori sa Ukrajinom su se ispostavili kao najteži, jer je ta zemlja od Srbije tražila snižavanje ili ukidanje carinskih tarifa za veliki broj proizvoda, odnosno za čitave sektore ili grupe proizvoda. Iz tih razloga Srbija će voditi pregovore sa Ukrajinom kada završi pregovore sa većinom drugih zemalja.

Multilateralni pregovori su u završnoj fazi, a dalji proces pregovora i vreme njihovog okončanja u najvećoj meri će zavisi od unutrašnjih faktora, pre svega, usvajanja zakona iz određenih oblasti, kao što su Zakon o privrednim društvima, Zakon o optičkim diskovima i Zakon o genetski modifikovanim organizmima. Deveti sastanak Radne grupe za pristupanje Srbije STO planiran je za septembar ove godine. I dalje su nerešena sistemska pitanja u vezi sa pravom na obavljanje trgovine, kao i ona koja se odnose na uvozne kvote.⁷ Bitno je napomenuti da nakon završenih pregovora sledi šest meseci tehničkih usklađivanja i onda je Srbija na korak od članstva u Svetskoj trgovinskoj organizaciji.

Uloga Srbije kao buduće članice STO u procesu donošenja odluka

Nakon što je Predsedavajuća radne grupe *Marie-Claire Swärd Capra* iz Švedske zaključila da je proces pristupanja Srbije Svetskoj trgovinskoj organizaciji dostigao određeni „stepen zrelosti“, kao i uz izjave predstavnika Srbije da našu zemlju očekuje učlanjenje u STO do kraja 2010. godine, potrebno je sagledati i mesto u procesu donošenja odluka u okvirima organizacije koja već broji 153 članice.⁸ Naime, STO je nastavila već uhodanu praksu GATT-a gde se odlučuje konsenzusom, a ukoliko se nije moglo doći do odluke na taj način, pristupa se glasanju. Da bi odluka bila doneta, potrebna je dvotrećinska većina. Postoji i manji broj oblasti za koje bi donošenje odluke zahtevalo tročetvrtinsku većinu. Uz poštovanje principa „jedna zemlja – jedan glas“ značaj i uticaj Srbije bi se merio upravo tim jednim glasom. Pored tog glasa, već glasaju 153 članice STO.

Ipak, sistem donošenja odluka može se posmatrati i sa aspekta velikog broja „krugova odlučivanja“ u okviru kojih se donose važne odluke, ali se broj članica koje se nalaze u njima i imaju uticaja na donošenje određenih odluka, zapravo smanjuje, odnosno, krugovi se sužavaju u zavisnosti od

⁷ Privredna komora Beograda, Internet, <http://www.kombeg.org.rs/Komora/udruzenja/UdruzenjeTrgovine.aspx?veza=3396>.

⁸ Svetska trgovinska organizacija, Internet: http://www.wto.org/english/news_e/news_10_e/acc_srb_05mar10_e.htm, 10.08.2010.

ekonomske moći svake od zemalja članica. Četiri najuticajnije članice i samim tim, jedine članice najužeg kruga za donošenje odluka jesu: EU, SAD, Japan i Kanada. Zajedno, one čine „Kvadrilateralu”, odnosno Četvorku, čiji je osnovni zadatak da definiše zadatke i ciljeve, nakon što prvo uskladi interese sve četiri svoje članice, a zatim da te nacрте dalje prosledi nešto širem krugu, sa slabijim uticajem, ali i dalje, najrazvijenijim zemljama sveta. Radi se o krugu nazvanim „zelena soba”. Mesto u ovoj grupi, imaju zemlje sa značajnim resursima, što ima daje mogućnost da ostvare značajnu pregovaračku ulogu. Ova grupacija je imala uticaja i u vremenu GATT-a, tada je brojala osam članica, da bi u vreme STO, imala oko tridesetak članica. Na ovom nivou pregovaranja, većini ZUR nije dozvoljeno da učestvuje u radu „zelene sobe”, sem nekolicini zemalja koje su velike ZUR. Značaj rada u okviru „zelene sobe” ogleda se u činjenici da se njihovi predlozi prosleđuju do Ministarske konferencije, odnosno do Opšteg saveta.

U ovakvoj raspodeli uticaja, Srbija, kao mala zemlja, pogotovo što izvoz iz Srbije u svetskom robnom izvozu učestvuje sa svega 0,06%, ne može ostvariti značajniju ulogu, ali bi se mogla aktivirati u okviru neke od interesnih grupa.⁹ Radi se o kategoriji koja je poznata još iz vremena GATT-47, kada su se udruživale u određenu interesnu grupu one zemlje koje imaju slične interese, kako bi jedinstvenom pozicijom ojačale svoju pregovaračku moć, u pregovorima koji bi se vodili, a čija bi tema upravo bila vezana za navedeni zajednički interes. Tako je još 1986. godine, formirana Cairns grupa, čije su članice ujedno i članice STO koje se zalažu za liberalizaciju u oblasti poljoprivrede. U pitanju su zemlje koje su veliki proizvođači i izvoznici poljoprivrednih proizvoda, ali im je konkurentnost na međunarodnom tržištu ugrožena usled nemogućnosti da obezbede subvencije u poljoprivredi, pa se zato zalažu za ostvarenje liberalizacije u ovoj oblasti. Njene članice su: Argentina, Australija, Brazil, Čile, Meksiko, Indonezija, Kanada, Kolumbija, Novi Zeland, Paragvaj, Urugvaj.

Pored ove grupe, osnovano je više interesnih grupa. Grupa zemalja u razvoju – neto uvoznika hrane, zalaže se za jeftiniji uvoz poljoprivrednih proizvoda proizvedenih na osnovu subvencionisanja poljoprivredne proizvodnje u Razvijenim zemljama. Njihovi stavovi često nisu jedinstveni, što im slabi pregovaračku moć. Grupa Najmanje razvijenih zemalja sveta, zalaže se za pitanje obezbeđenja hrane za sve zemlje i za obezbeđenje sredstava za razvoj. Grupa malih, ranjivih privreda, obuhvata zemlje koje su ZUR, ali sa nedostatkom hrane, a predstavnik grupe je Mauricijus. Zalažu

⁹ World Trade Organisation, *International Trade Statistics 2007*, Geneva, 2007, p. 178.

se za posebnu podršku poljoprivrednom sektoru, kako bi rešili ekonomske probleme.

Postoje i grupe koje nemaju svoje predstavnike u STO. Između ostalog, to su sitni poljoprivredni proizvođači, kao heterogena grupacija. Zemlje članice STO ne moraju biti istih stavova po svim pitanjima, ukoliko pripadaju istoj interesnoj grupaciji. Naime, one se mogu grupisati i prema zajedničkim temama, pa je tako formirana grupa onih zemalja koje podržavaju multifunkcionalnost – *Supporters of Multifunctionality*, a ovu grupu čine: EU, Švajcarska, Japan, Koreja, Norveška, Mauricijus. Ove zemlje se zalažu za uvođenje netrgovinskih aspekata, kao što su ekološka politika, seoski razvoj i blagostanje životinja u okviru poljoprivredne politike. Mnoge ZUR smatraju da se radi samo o još jednom pokušaju da se odobri korišćenje visokih subvencija u poljoprivredi, kao i da se usvoje novi razlozi za nejednak tretman poljoprivrednih proizvoda iz ZUR.

Mogućnosti koje ima Srbija u ovakvoj raspodeli moći i uticaja, svakako nisu velike. S obzirom da je teško pronaći grupaciju kojoj bi Srbija u potpunosti mogla da pripada, ideja pripadanja nekoj od grupa formiranih prema različitim temama, bila bi znatno izvesnija. U sličnoj poziciji, kada je u pitanju proizvodnja i izvoz poljoprivrednih proizvoda, nalaze se još neke evropske zemlje, koje su takođe prošle period tranzicije, kao i period pristupanja Evropskoj uniji. Pored toga, postoje i neke evropske zemlje koje imaju sličnu geografsku poziciju, pa bi i to mogla biti platforma za zajednički nastup. Na taj način, mogla bi se ojačati pregovaračka moć Srbije, jer u suprotnom, prema principu „jedna zemlja–jedan glas”, uticaj tog jednog glasa bio bi zanemarljiv.

Spoljna trgovina Srbije i saradnja u regionu

Osnovni cilj Svetske trgovinske organizacije je liberalizacija i olakšanje tokova međunarodne trgovine radi postizanja održivog ekonomskog rasta i sveukupnog prosperiteta zemalja članica. Ove ciljeve STO ostvaruje smanjenjem carinskih i necarinskih prepreka međunarodnoj trgovini robom, olakšavanjem trgovine uslugama, zaštitom prava intelektualne svojine, harmonizacijom pravila trgovine i jačanjem vladavine prava.

Tranzicione ekonomije Balkana i Evropske unije imaju veći stepen koncentracije i diverzifikacije spoljnotrgovinske razmene, odnosno njihova spoljnotrgovinska razmena se značajnije razlikuje od svetskog proseka, stepen koncentracije je viši što znači da relativno mali broj proizvoda ima dominantno učešće u ukupnoj spoljnotrgovinskoj razmeni. Ovi koeficijenti

se kod razvijenih ekonomija iz godine u godinu smanjuju, što znači da one svoju ponudu proizvoda u spoljnotrgovinskoj razmeni sve više približavaju svetskom proseku, takođe značajno povećavaju ukupnu ponudu proizvoda.

Srbija nema veliki koeficijent koncentracije, ali ima veliki koeficijent diverzifikacije koji se, paradoksalno zvuči, povećava poslednjih godina, što znači da njena spoljnotrgovinska ponuda sve više odstupa od svetskog proseka. Dominantnu ponudu u spoljnotrgovinskoj razmeni kod razvijenih zemalja danas čine proizvodi visokog učešća naučno-tehnološkog progresu, kod velikih ekonomija (Rusija, bliskoistočne zemlje, Venecuela) to su uglavnom energenti, kod Kine, Indije i drugih zemalja to su industrijski proizvodi elektronike, telekomunikacije i slično. Međutim, srpski izvoz čini uglavnom izvoz proizvoda niskog stepena obrade sa malim učešćem dodatog rada i shodno tome malom akumulacijom.

Kada se pogledaju odnosi spoljnotrgovinske razmene vidi se da Srbija u 2008. i 2009. ima negativne odnose razmene (ispod 100), odnosno pozitivne odnose razmene beleže samo proizvodi visokog stepena obrade koje Srbija praktično i ne izvozi. Najveći deo izvoza Srbije su proizvodi koji imaju negativne odnose razmene, odnosno Srbija intenziviranjem spoljnotrgovinske razmene proizvoda koji su dominantni u izvozu praktično gubi deo društvenog proizvoda kroz spoljnotrgovinsku razmenu.¹⁰

Spoljna trgovina Srbije u prvoj dekadi 21. veka se odvijala dosta turbulentno, sa skokovima i padovima (tabela 1). Jedini parametar koji važi za svih 10 godina je da je uvoz konstantno bio veći od izvoza i da je Srbija u celom periodu ostvarivala spoljnotrgovinski deficit. Stopa rasta izvoza je sve do 2009. godine bila pozitivna, ali sa neujednačenim kretanjem. Najveću stopu rasta izvoza Srbija je ostvarila 2006. godine, dok je najveći pad ostvaren 2009. godine, sa već snažnim uplivom svetske ekonomske krize i u srpske spoljnotrgovinske tokove.

Srbija je u 2009. godini smanjila svoj udeo u svetskom robnom izvozu na 0,0677%, sa 0,0688% u 2008. godini usled veće stope pada (za 23,9%) od svetskog (22,7%). Udeo u svetskom uvozu je smanjen na 0,1239%, sa 0,1395% u 2008. godini, pri padu našeg uvoza za 32% i svetskog za 23,9%.¹¹

Izvoz robe, izražen u evrima, u periodu januar–jul 2010. godine imao je vrednost od 4003,2 miliona, što čini povećanje od 19,6% u odnosu na isti

¹⁰ Dragovan Milićević, *Regionalni raspored spoljne trgovine Srbije*, Internet: www.ekonomija.org/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=437&cntnt01origid=56&cntnt01returnid=54,14/09/2010.

¹¹ Za više podataka pogledati www.ekonomija.org.

Tabela broj 1: *Spoljna trgovina Srbije, u milionima evra*

Godina	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Izvoz	2.693	3.125	3.847	4.475	5.330	6.949	8.686	10.157	8.478	2.007
stopa rasta ^a	20,7	16,0	23,1	16,3	19,1	30,4	25,0	16,9	-16,5	8,0
Uvoz	5.023	6.387	7.206	9.543	9.613	11.971	15.578	17.878	13.237	3.177
stopa rasta ^b	32,3	27,2	12,8	32,4	0,7	24,5	30,1	14,8	-26,0	-5,5

^a stopa rasta izvoza u % u odnosu na prethodnu godinu

^b stopa rasta uvoza u % u odnosu na prethodnu godinu

Napomena: Razmena sa Crnom Gorom je registrovana prema pripadajućim transakcijama od 2003. godine

Izvor: Narodna banka Srbije

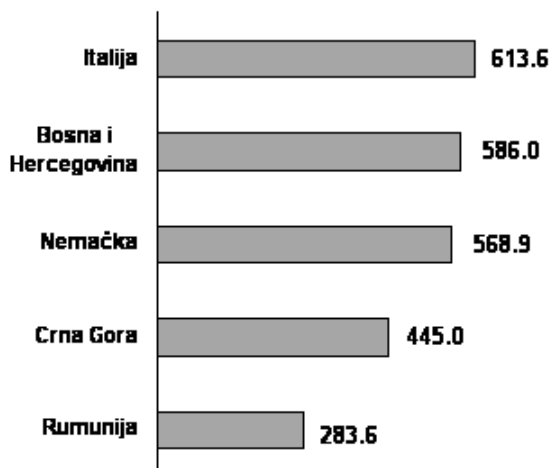
period prethodne godine. Uvoz robe, imao je vrednost od 6960,0 miliona, što je više za 5,1% u odnosu na isti period prošle godine. Deficit izražen u evrima iznosi 2956,9 miliona, što čini smanjenje od 9,7 % u odnosu na isti period prethodne godine.

Pokrivenost uvoza izvozom u julu 2010. godine, iznosi 57,4% i veća je u odnosu na pokrivenost u istom periodu prethodne godine, kada je iznosila 50,7%. U periodu januar–jul 2010. godine, imamo značajnu stopu rasta izvoza. Ona je pre svega, rezultat izvoza proizvoda crne i obojene metalurgije, kao i izvoza poljoprivrednih proizvoda. Ova pojava ohrabruje i pruža nadu da će se pozitivne tendencije nastaviti, naročito s obzirom na značaj ovih proizvoda u strukturi našeg izvoza. Na rezultate izvoza i uvoza u ovom periodu određeni uticaj su imali depresijacija dinara i pad domaće tražnje, koji su stimulisali izvoz i učinili da brže raste od uvoza. (Grafikon broj 1)

Glavni spoljnotrgovinski partneri Srbije u izvozu su zemlje u okruženju, bivše članice SFRJ plus Albanija, što je i normalno imajući u vidu stepen komplementarnosti privrede bivše zajedničke države, a zatim tu su Nemačka i Italija, tradicionalni spoljnotrgovinski partneri naše zemlje. Sa druge strane Srbija uvozi najviše od Ruske Federacije, Nemačke i Italije.

Spoljnotrgovinska robna razmena najveća je sa članicama Evropske unije (više od polovine ukupne razmene). Najveći suficit u razmeni ostvaren je sa Crnom Gorom, Bosnom i Hercegovinom i Makedonijom. Najveći deficit javlja se u trgovini sa Ruskom Federacijom zbog uvoza energenata, pre svega, nafte i gasa, a sa ovom zemljom na žalost u izvozu nemamo tako razvijene odnose. Naš drugi po važnosti spoljnotrgovinski partner su zemlje

Grafikon broj 1: Struktura izvoza Srbije po spoljnotrgovinskim partnerima, u mil. USD, januar–jul 2010. godine

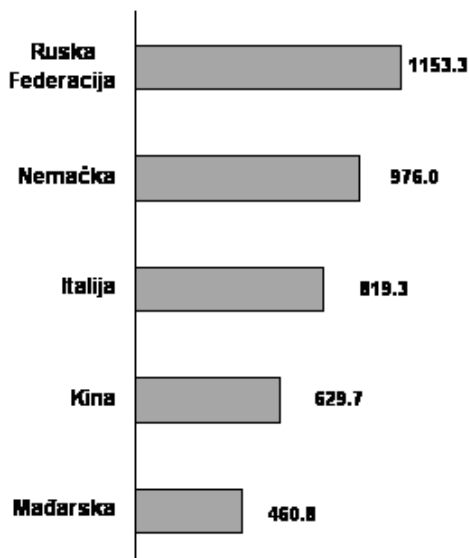
Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije.

CEFTA sporazuma, sa kojima imamo suficit u razmeni, a što je rezultat uglavnom izvoza poljoprivrednih proizvoda (žitarice i proizvodi od njih i razne vrste pića), kao i izvoza gvožđa i čelika. Sa druge strane, najviše se uvoze električna energija, gvožđe i čelik, kameni ugalj i obojeni metali, kao i povrće i voće.¹²

Sporazum CEFTA 2006, pored olakšanja za odvijanje trgovine u regionu, treba da dovede do usklađivanja carinskih i drugih administrativnih propisa sa standardima Svetske trgovinske organizacije (zaštita intelektualne svojine, javne nabavke, politika kvota i ograničenja, zaštita određenih privrednih grana). Ovim sporazumom se uvodi arbitraža za rešavanje sporova, čija će odluka biti obavezujuća. Roba koja je proizvedena u jednoj zemlji članici zone, smatraće se domaćom, bez obzira na to da li je samo delimično ili u potpunosti proizvedena u toj državi (*pravilo dijagonalne kumulacije*). Roba proizvedena u okviru integracije, dobija oznaku *Made in SEE*, što treba da stimuliše intraregionalnu proizvodnu saradnju.

¹² Republički zavod za statistiku Srbije, *Statistika spoljne trgovine*, Internet: <http://webzrs.stat.gov.rs/>.

Grafikon broj 2: *Struktura uvoza Srbije po spoljnotrgovinskim partnerima, u mil. USD, januar–jul 2010. godine*

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije.

Udeo regiona u 2003. godini u iznosu od 36,2% ukupnog izvoza, za prvih devet meseci 2006. godine pao je na 30,7%. U istom periodu udeo uvoza je blago porastao sa 6 na 7,7%. Razlog tome je da zemlje regiona imaju tehnološki zastarele industrije, međusobno konkurišu za izvoz u EU, i u stvari nemaju mnogo toga da ponude jedne drugima. Razmenu Srbije sa državama regiona čine prvenstveno prehrambeni proizvodi, poljoprivredne sirovine, električna energija, obojeni metali, tekstil i hemijska industrija, što podseća na trgovinu zemalja u razvoju. Najčešći oblici saradnje su čista kupoprodaja, a viši oblici poslovne saradnje su neznatni.¹³ Inače Srbija je ukinula carine na uvoz svih industrijskih proizvoda u trgovini sa Albanijom, Bosnom i Hercegovinom, Makedonijom i Hrvatskom, a ta lista pune liberalizacije obuhvata i poljoprivredne proizvode u slučaju Makedonije i Bosne i Hercegovine.

¹³ Privredna komora Beograda, <http://www.kombeg.org.rs/Komora/Opsta.aspx?veza=3096>.

Regionalni trgovinski sporazumi su postali česta pojava u međunarodnom trgovinskom sistemu. Od ranih 1990-ih godina novi sporazumi nastaju sa nesmanjenim intenzitetom, tako da je do 2010. godine STO obaveštena o postojanju 474 regionalnih trgovinskih sporazuma, računajući sporazume o robi i o uslugama pojedinačno. Kada članica STO ulazi u regionalni trgovinski sporazum, putem koga će dobiti povoljnije uslove trgovine sa drugim zemljama članicama tog sporazuma u odnosu na druge članice STO, to odstupa od principa nediskriminacije definisanog po članu I GATT, članu II GATS i drugde. Međutim, zemljama članicama STO je dozvoljeno da uđu u takav aranžman pod određenim uslovima, koji čine tri grupe pravila. Prvo: paragrafi 4–10 člana XXIV GATT dozvoljavaju formiranje i funkcionisanje carinske unije i slobodnih trgovinskih zona u vezi sa trgovinom robom. Drugo: omogućavajuća klauzula (*enabling clause*) odnosno Odluka o diferencijalnom i povoljnijem tretmanu iz 1979. godine, reciprocitetu i većem učešću zemalja u razvoju, odnosi se na preferencijalne trgovinske sporazume o trgovini robom između zemalja u razvoju članica STO. Treće: član V GATS reguliše zaključivanje regionalnih trgovinskih sporazuma u oblasti trgovine uslugama, za razvijene i za zemlje u razvoju.

Od tog ukupnog broja postojećih regionalnih trgovinskih sporazuma STO je dobila obaveštenje za 351 regionalni trgovinski sporazum prema članu XXIV GATT (1947) ili GATT 1994, 31 prema omogućavajućoj kaluzuli i 92 prema članu V GATS. Od svih pomenutih sporazuma trenutno je na snazi 283. Od svih regionalnih trgovinskih sporazuma 90% se odnosi na sporazume o slobodnoj trgovini, dok se 10% odnosi na carinske unije. Među najpoznatije regionalne trgovinske integracije, koje su poslale obaveštenje (*notification*) STO, su: Evropska unija, Evropsko udruženje slobodne trgovine (EFTA), Severnoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA), MERCOSUR, ASEAN, AFTA, COMESA.¹⁴

Primer regionalnih sporazuma čiji je potpisnik naša zemlja je Privremeni sporazum o trgovini i trgovinskim pitanjima između Evropske zajednice sa jedne strane i Srbije sa druge strane, koji je potpisan 29. aprila 2008. godine, a Evropska unija je 27. maja 2010. godine obavestila STO o ovom regionalnom trgovinskom sporazumu, prema članu XXIV:7(a) GATT-a 1994. Sporazumom su utvrđene zone slobodne trgovine između EU i Srbije u smislu člana XXIV GATT 1994. Ova zona slobodne trgovine će biti uspostavljena na maksimalni period od šest godina, nakon čijeg isteka carine i druge trgovinske restrikcije će biti eliminisane u međusobnoj trgovini

¹⁴ Za više informacija pogledati www.wto.org.

ugovornih strana. Sa druge strane članstvo Srbije u STO je, između ostalog, i preduslov za učlanjenje naše zemlje u Evropsku uniju.

Sa izuzetkom Mongolije sve članice STO su ujedno i članice nekog regionalnog trgovinskog sporazuma. U jednom momentu ekspanzije novih regionalnih trgovinskih sporazuma postavilo se pitanje konkurencije između multilateralnog trgovinskog sistema u okviru STO i regionalnih trgovinskih integracija. U prvi mah se čini da su te dve pojave, regionalizacija i globalizacija na polju trgovine međusobno kontradiktorne. Često regionalna trgovinska saradnja može biti podrška razvoju multilateralnog trgovinskog sistema. Regionalni sporazumi su omogućili da grupa zemalja pregovara o trgovinskim pravilima i obavezama koja još nisu dovoljno sazrela za multilateralne pregovore. Na taj način regionalni sporazumi su otvorili i olakšali pregovore o pojedinim trgovinskim pitanjima i neka od ovih pravila su bila korišćena kao osnov nastanku pravila i obaveza i u okviru STO. Primer su pitanja usluga, intelektualne svojine, konkurencije, zaštite životne sredine, investicija i druga, koja su prvo rešavana u okviru regionalnih pregovora da bi kasnije nastali odgovarajući sporazumi u okviru STO.

Jedno od pravila STO o regionalnim ekonomskim integracijama je da nivo zaštite ne sme biti viši posle njihovog osnivanja nego što je bio pre. STO priznaje da od regionalnih trgovinskih sporazuma imaju koristi zemlje potpisnice, ali i da to može dovesti do kršenja interesa trećih zemalja koje nisu članice tog sporazuma. Normalno ovi sporazumi i carinske unije predstavljaju kršenje principa najpovlašćenije nacije, ali su pod okriljem STO dozvoljeni određeni izuzeci, pre svega po već pomenutom članu XXIV GATT. Na taj način regionalne integracije treba da pomognu multilateralnom trgovinskom sistemu i njegovom razvoju, a ne da predstavljaju prepreku.

Prednosti i ograničenja položaja Srbije u međunarodnoj trgovini

Veliki broj novonastalih zemalja, naročito na teritoriji Evrope, nema direktni pristup morima, a samim tim, ni pomorskoj trgovini. Dakle, u samom početku, njihove mogućnosti da budu konkurentne u međunarodnoj trgovini, u meri u kojoj to mogu da budu njihovi susedi koji imaju pristup obali, znatno su smanjene. Radi se o kategoriji zemalja okruženih kopnom (*Landlocked countries* – LC). Uz ovo veliko ograničenje, većina ovih zemalja je udaljena i od priobalnih teritorija susednih zemalja, ili zemalja kroz čije teritorije njihova roba samo tranzitira. Pored toga, najčešće ih prati i nedovoljno razvijena infrastruktura, kao i zakonska

regulativa. Još od vremena Adama Smita, poznato je da je pristup morima i raskrsnicama velikih trgovačkih puteva igrao važnu ulogu u poboljšavanju karakteristika pojedinačnih privreda. Iako je danas razvoj transportne infrastrukture umanjio razliku, odnosno jaz između zemalja koje imaju pristup obali i LC, ne možemo reći da je taj jaz nestao. Razvoj transportne infrastrukture samo je donekle umanjio značaj geografskog faktora, ali ga nije eliminisao, tako da geografski faktor ostaje bitna odrednica mogućnosti razvoja međunarodne trgovine svake zemlje. Zemlje iz kategorije LC ne samo da, poput ostalih zemalja učesnica u međunarodnoj trgovini, treba da obezbede pristup međunarodnim tržištima, već treba i da obezbede da njihova roba na međunarodna tržišta stigne nepromenjena u pogledu kvaliteta i kvantiteta tokom transporta, tačno na vreme, bez zakašnjenja izazvanih usled primene administrativnih, ili tehničkih necarinskih barijera. Većina LC ujedno pripada i grupi Zemalja u razvoju, kojima je razvoj spoljne trgovine važan uslov privrednog rasta i razvoja.

I Srbija danas pripada kategoriji zemalja LC, što uz sva ostala ograničenja, za razvoj njene spoljne trgovine, svakako postaje dodatni problem. Ipak, za poziciju Srbije možemo reći da se nalazi između većine afričkih LC, za koje je ovo ograničenje suštinska prepreka razvoja trgovine i malog broja evropskih zemalja, na čiji se razvoj ova bitna prepreka gotovo ne odražava, kao što je primer Švajcarske. U Evropi, zemlje iz kategorije LC su: Švajcarska, Austrija, Češka, Slovačka, Srbija, Mađarska, Makedonija, Belorusija.

Za kategoriju LC karakteristična je njihova privredna ranjivost, odnosno ranjivost izazvana karakteristikama i mogućnostima date privrede, kao i ranjivost izazvana činjenicom da data zemlja zavisi od bar još jedne, a najčešće od više zemalja preko čije teritorije njena roba prolazi, odnosno, tranzitira. Dakle, čak i da se LC izbori za plasman svoje robe na inostranim tržištima, kao i da razvije infrastrukturu kako bi transportovala svoju robu, ukoliko ta roba tokom transporta do odredišta treba da tranzitira preko teritorija više zemalja, može se dogoditi da neka od njih, iz ekonomskih, ali i stratejskih i vojnih razloga, usporava, ili zaustavlja tranzit i samim tim plasman robe iz zemlje LC na inostranim tržištima.

Strana roba koja je u tranzitu kroz određenu zemlju tretira se kao strana roba, jer nije uvozno ocarinjena i puštena u slobodan promet u datoj zemlji. Ta roba se u okviru datog carinskog područja kreće pod carinskim nadzorom i morala bi biti pokrivena bankarskom garancijom za iznos carinskog duga, u slučaju da se stavi u slobodan promet na datom carinskom području. Kako bi se izbegle ovako komplikovane carinske procedure i obaveza posedovanja bankarske garancije, u međunarodnom drumskom prevozu se koriste

specifična carinska dokumenta, TIR karneti, za robu koja tranzitira kroz veliki broj zemalja. Karnet TIR je međunarodni dokument koji se koristi za robu koja tranzitira preko teritorija jedne, ili više zemalja, a donet je na osnovu Carinske konvencije o međunarodnom transportu dobara pokrivenih TIR karnetom, 1975. godine. Ovu konvenciju je potpisalo 65 zemalja, a naša zemlja je potpisnica TIR konvencije od 2001. godine. Carinska kontrola se onda vrši po standardizovanom, pojednostavljenom postupku, bez otvaranja pošiljke, na osnovu carinske kontrole koja je sprovedena u zemlji otpreme, a čije rezultate prihvataju i zemlje tranzita i zemlje odredišta, samo ukoliko robu prati TIR karnet izdat u zemlji otpreme.¹⁵

Pitanje tranzita se pored TIR konvencije, postavlja i prilikom donošenja Međunarodne Kjoto Konvencije o pojednostavljenju i harmonizaciji carinskih procedura (1973. godine). Specifično ograničenje koje imaju LC primećeno je i 1982. godine kada je doneta Konvencija Ujedinjenih nacija o Zakonu o moru, koja je stupila na snagu 1994. godine. U članu broj 10 priznato je pravo zemljama koje su okružene kopnom, da ostvare pristup moru, kao i sa mora i naravno pravo na tranzit. I u okviru GATT-a iz 1947. godine, u članu broj 5 ustanovljena je sloboda tranzita robe preko teritorija strana ugovornica, kao i oslobođenje tranzitne robe od carina i tranzitnih dažbina.¹⁶

Povećavanje transportnih troškova usled specifičnosti geografske pozicije LC, većini LC predstavlja najveću prepreku u razvoju spoljne trgovine. Ovakva geografska pozicija uvećava troškove višestruko, a najdrastičniji primeri su LC sa teritorije afričkog kontinenta. Tako, na primer, prevoz robe brodom, u standardnom kontejneru iz luke Baltimor u SAD do Obale Slonovače, košta približno 3 000 USD. Da bi se poslao isti takav kontejner, iz istog mesta otpreme, ali u Centralnoafričku Republiku, troškovi narastaju čak do 13 000 USD. Sličan je i primer otpreme robe iz holandske luke Rotterdam, koja prelazi vazdušnim transportom više od 7 300 km, po ceni od 1 400 USD, do Tanzanije, da bi preostalih 1 280 km do Kigalija u Ruandi prešla po duplo višoj ceni.¹⁷

Udaljenost od luka i pomorskih puteva, nemogućnost za slanje robe samo jednim prevoznim sredstvom, već postojanje potrebe za kombinovanim

¹⁵ Jelena Kozomara, *Spoljnotrgovinsko poslovanje*, Institut za ekonomsku diplomatiju, Beograd, 2005, str. 150.

¹⁶ Tomislav Popović (urednik), *Rezultati urugvajске runde multilateralnih trgovinskih pregovora – prevod*, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 1996, str. 445.

¹⁷ United Nations Economic Commission for Europe, *Landlocked Countries: Opportunities, Challenges, Recommendations*, Internet: www.unece.org/trade/ctied6/trd-02-23e.pdf (20.06.2009), p. 5.

transportom, pretovarom i skladištenjem, u slučaju LC, dodatno povećava troškove obavljanja spoljne trgovine. Pored toga, korišćenje pomorskog prevoza predstavlja korišćenje jeftinijeg oblika transporta. Zemlje koje su LC, pored toga, najčešće ne poseduju ni adekvatnu opremu, poput kontejnera ili dizalica, samim tim što nemaju svoju luku, pa im se i na taj način usporavaju mogućnosti za brzi plasman robe koja bi se mogla iznenada tražiti, po visokoj ceni, na međunarodnom tržištu.

Pored povećanja transportnih troškova, na mogućnosti LC da povećaju svoje učešće u međunarodnoj trgovini, negativno utiču i necarinske barijere i to naročito administrativne proceduralne barijere. Uticaj ovih barijera je naročito veliki u slučaju LC, čija roba treba da pređe više graničnih prelaza, odnosno, carinskih kontrola. U kojoj meri administrativne barijere povećavaju troškove robe koja prelazi granicu, govori primer samo jedne granice između SAD i Kanade. Nakon obavljenog uobičajenog carinskog pregleda, ustanovljeno je da troškovi koji su time uzrokovani odgovaraju troškovima koji bi nastali u slučaju transportovanja robe u dužini puta od najmanje 4 000 km, a najviše do 16 000 km.¹⁸ Mogućnosti za smanjenje ovih troškova, nalaze se u povećavanju različitih oblika regionalnih ekonomskih integracija, kao i u harmonizaciji propisa i procedura, odnosno, u sprovođenju velikog broja mera za Olakšavanje trgovine (*Trade Facilitation* – TF). Jedan od načina da prevaziđu geografsko ograničenje, LC ostvaruju tako što biraju tržište na koje će plasirati svoje proizvode i to na taj način da ciljno tržište bude što bliže, u susednoj zemlji (*just across the border*).

Pored toga, LC mogu povećati učešće visokosofisticiranih proizvoda u svojoj izveznoj strukturi, jer je učešće troškova transporta u njihovoj konačnoj ceni od daleko manjeg značaja. Naravno, to se odnosi samo na one zemlje koje sebi mogu da omoguće ovakav izbor, kao na primer, Švajcarska, a za sada Srbija nema te mogućnosti. Švajcarska pored čokolade i sireva upravo izvozi proizvode visoke novododate vrednosti i to su hemijski i farmaceutski proizvodi, vozila, liftovi, pokretne stepenice. Status LC ni na koji način, u slučaju Švajcarske, ne predstavlja ograničenje, naprotiv, njen geografski položaj se smatra veoma povoljnim, jer je Švajcarska raskrsnica velikih puteva, a i koristi transport rekom Rajnom. Mađarska je takođe LC, ali za razliku od Srbije predstavlja još važniju raskrsnicu velikih puteva. Međutim, položaj Srbije u poređenju sa Centralnoazijskim LC neuporedivo je povoljniji, iako vekovi iza nas govore obrnuto. Naime, današnje

¹⁸ Ibid., p. 6.

Centralnoazijske LC bile su svedoci narastajuće trgovine, nalazeći se uz sam Put svile i učestvujući kako u trgovini na Zapad, tako i u trgovini na Istok.

Iako pripada grupi LC, za razliku od nekih zemalja svojih suseda, za Srbiju se ne može reći da se u pogledu postojanja proceduralnih barijera bitnije razlikuje. Naime, studija Svetske banke „Poslovanje“ (*Doing Business*) za 2009. godinu iznosi podatke, odnosno deset kriterijuma za poslovanje prema kojima se zemlje mogu rangirati. Jedan od tih deset kriterijuma je „Prelazak granice“ (*trading across borders*), za koji je takođe dato rangiranje. U okviru ovog kriterijuma postoje tri pitanja prema kojima se zemlje mogu klasifikovati. Radi se o broju dokumenata potrebnih kako za izvoz tako i za uvoz, vremenu koje je potrebno da bi se obavila procedura, kao i troškovima koji nastaju da bi se roba izvezla, ili uvezla. Prema analizi SB, Srbija je prema svim kriterijumima rangirana na 94. mestu, a u pogledu mogućnosti za prelazak carinske teritorije radi trgovine, odnosno izvoza, Srbija se nalazi na znatno povoljnijoj 62. poziciji, što je veoma povoljna pozicija u regionu Jugoistočne Evrope.

Tabela broj 2: Rangiranje zemalja suseda Srbije prema mogućnostima za poslovanje i prema mogućnostima za brže i jeftinije okončanje carinske procedure prilikom izvoza

	Mogućnosti za poslovanje (rang)	Mogućnosti za okončanje carinske procedure (rang)	Broj potrebnih dokumenata za realizaciju izvoza	Broj dana potrebnih za izvoz	Troškovi izvoza (USD/kontejner)
Bosna i Hercegovina	119	55	6	16	1 070
Bugarska	45	102	5	23	1 626
Hrvatska	106	97	7	20	1 281
Mađarska	41	68	5	18	1 300
Makedonija	71	64	6	17	1 315
Crna Gora	90	125	9	18	1 710
Rumunija	47	40	5	12	1 275
Srbija	94	62	6	12	1 398

Izvor: World Bank, *Doing Business 2009*, Washington, 2008, pp. 86–146.

Ostale evropske zemlje, koje su značajni spoljnotrgovinski partneri Srbije, ili takođe LC, ili pak zemlje preko čijih teritorija tranzitira roba iz

Srbije, osim Nemačke, Austrije i Švajcarske, uglavnom ne ostvaruju bolje pozicije na rang listama, odnosno broj potrebnih dokumenata za realizaciju izvoza je od 4 do 8, a u Srbiji je 6, zatim broj dana potrebnih za realizaciju izvoza je od 7–36, a u Srbiji je 12 i poslednji kriterijum su troškovi po kontejneru, koji se kreću od 822–2150 USD, a u Srbiji su 1398 USD. Dakle, administrativne, proceduralne barijere na koje nailazi roba iz Srbije u tranzitu preko teritorija zemalja iz tabele uglavnom su približne barijerama na koje nailazi inostrana roba na srpskim carinama.

Tabela broj 3: Rangiranje zemalja spoljnotrgovinskih partnera Srbije i evropskih LC, prema mogućnostima za poslovanje i prema mogućnostima za brže i jeftinije okončanje carinske procedure prilikom izvoza

	Mogućnosti za poslovanje (rang)	Mogućnosti za okončanje carinske procedure (rang)	Broj potrebnih dokumenata za realizaciju izvoza	Broj dana potrebnih za izvoz	Troškovi izvoza (USD/kontejner)
Austrija	27	19	4	7	1 125
Češka	75	49	4	17	985
Nemačka	25	11	4	7	822
Grčka	96	70	5	20	1 153
Italija	65	60	5	20	1 305
Ruska Federacija	120	161	8	36	2 150
Slovačka	36	116	6	25	1 445
Slovenija	54	78	6	20	1 075
Švajcarska	21	39	4	8	1 537

Izvor: World Bank, *Doing Business 2009*, Washington, 2008, pp. 86–146.

Najznačajnije mere za smanjenje negativnih uticaja geografskog faktora kod LC, odnose se na poboljšavanje njihovih izvoznih performansi putem smanjivanja transportnih troškova i poboljšavanja uslova za obavljanje tranzitnog saobraćaja. Pojednostavljenje i harmonizacija carinskih procedura važne su za povećanje trgovine između svih zemalja, a naročito za tranzitne zemlje i LC. Neka od mogućih rešenja za smanjenje negativnih efekata ovog geografskog ograničenja su:

- ulaganje u stvaranje regionalnih integracija;
- stvaranje i priključenje već postojećih tranzitnih koridora;
- regulatorne reforme, koje bi se odnosile na promenu zakonske regulative;
- uvođenje posebnih mehanizama zaštite na međunarodnom nivou;
- analiza strukture spoljne trgovine svake od LC posebno, a naročito sa aspekta postojećih transportnih ograničenja.¹⁹

Međunarodni tranzitni saobraćaj i transport regulisani su velikim brojem sporazuma i konvencija, potpisanih pod okriljem Ujedinjenih nacija, ali bez obzira na njihov veliki broj, problem njihove implementacije zapravo je najveće ograničenje. Radi standardizacije i harmonizacije tranzitnih procedura, objavljene su i preporuke Centra Ujedinjenih nacija za Olakšavanje trgovine i elektronsko poslovanje (*United Nations Centre for Trade Facilitation and Electronic Business – UN/CEFACT*). Skupština Ujedinjenih nacija je 2003. godine usvojila program Almati: Mogućnosti za olakšavanje trgovine za LC i tranzitne ZUR (*Almaty Programme of Action: Trade facilitation opportunities for landlocked and transit developing countries*), kojim su definisani ciljevi i mogućnosti njihove implementacije kako bi se olakšalo odvijanje trgovinskih tokova za zemlje ZUR koje su oivičene kopnom, odnosno nemaju izlaz na more, kao i za zemlje preko čijih teritorija njihova roba tranzitira.

Za razliku od nekolicine evropskih LC, kao na primer, Švajcarske kao Razvijene zemlje, sa jedne strane i Češke, Slovačke i Mađarske kao grupe zemalja koje su se nalazile u procesu tranzicije sa druge strane, Srbija se nalazi u grupi ZUR, ali ima i manje povoljnu geografsku poziciju, s obzirom na to da se nalazi na jugoistoku Evrope, za razliku od navedenih zemalja koje se nalaze u „samom srcu“ Evrope i tržišta evropskih zemalja su im daleko bliža. Dakle, ni sve evropske LC nemaju jednake mogućnosti za razvoj trgovinskih tokova. U poslednjih desetak godina, ove zemlje su za razliku od Srbije, privukle daleko veći broj Stranih direktnih investicija, ali i trgovinskih tokova, što se može pripisati povoljnijoj geografskoj poziciji, iako se u svim slučajevima radi o LC. Ograničenja na koja nailaze Zemlje u razvoju koje su ujedno i LC, poput Srbije, odlučujuća su za njihovu daleko lošiju perspektivu u odnosu na LC, koje su ujedno i Razvijene zemlje. Ta ograničenja se odnose na povećavanje transportnih troškova čiji su uzroci:

¹⁹ Prema: United Nations Economic Commission for Europe, *Landlocked Countries: Opportunities, Challenges, Recommendations*, Internet: www.unece.org/trade/ctied6/trd-02-23e.pdf (20.06.2009.), p. 4.

- udaljenost od pomorskih luka;
- prepreke prilikom prelaska sa jednog carinskog područja na drugo;
- visok stepen zavisnosti od stanja infrastrukture zemalja kroz koje tranzitira roba iz LC.

Transportni troškovi za robu iz Zemlje u razvoju koja je LC su oko 50% viši u odnosu na troškove zemalja koje imaju izlaz na luke. A koliko je bitan pomorski transport govori i podatak da transport robe pomorskim putem u dužini od 1 000 km predstavlja samo 4% dodatnih troškova na ukupne transportne troškove robe, dok transport robe kopnenim putem u dužini od istih 1 000 km, iziskuje dodatnih 30% transportnih troškova.²⁰

Nedostatak u vidu nemogućnosti izlaska na more i direktnog korišćenja luka na moru, Srbija donekle može nadoknaditi korišćenjem i daljim razvojem rečnog transporta. Reka Dunav predstavlja prirodnu vezu Srbije sa morem. Multilateralnom Beogradskom konvencijom o navigaciji na Dunavu (*Belgrade Convention on the Navigation of the Danube*) iz 1948. godine, u članovima 1 i 25 je ustanovljeno da je Dunav slobodan i otvoren za robu i plovila svih zemalja. Ipak, Dunavom se prevozi daleko manji deo tovara u odnosu na reku Rajnu. Čak i kanal Rajna-Majna-Dunav, kojim bi i Srbija bila povezana sa zapadnoevropskim tržištima, ima svoja ograničenja, koja se odnose na ograničenja u pogledu veličine broda i ograničenje tereta koji bi se mogao prevoziti.

Zatim, tu se nižu i transportno-trgovinska ograničenja kapaciteta Srbije. Pritom se misli na nedostatak adekvatnih prevoznih sredstava, rađenih prema savremenim standardima, mali broj luka duž Dunava, neopremljenost postojećih luka, dakle uglavnom logistička ograničenja. Kada se tome doda i ograničenje koje predstavlja nizak nivo Dunava na nekim delovima toka, na primer, oko Budimpešte, time je jasnija slika ograničenja koje ima Srbija kao LC. Prema zemljama Istoka, Srbija bi mogla da koristi transport robe Dunavom do rumunske luke Konstanca, a onda pomorskim putem roba preko Sueckog kanala može dospeti i do Tihog okeana. Korišćenje Rajne za transport, kao u slučaju Švajcarske, predstavlja prednost u odnosu na mogućnosti koje za transport trenutno pruža Dunav. Razlog tome leži u činjenici da transport Rajnom prate viši tehnički standardi i veći transportni kapaciteti, veliki broj terminala za robne kontejnere duž reke, kao i njihovo kombinovanje sa drumskim transportom. Rekom Rajnom mogu da plove čak i prekookeanski brodovi. Kada je u

²⁰ UNCTAD, *Trade facilitation opportunities for landlocked and transit developing countries*, document UNCTAD/DTL/TLB/MISC/2008/2, Geneva, 2008.

pitanju drumski prevoz, Švajcarska je definisana kao tranzitna zemlja, tako da je 1998. godine sa EU potpisala bilateralni sporazum o tranzitu, kojim se postepeno uvodi tranzit kamiona do 40t preko njene teritorije, a Švajcarska se obavezala da će investirati u poboljšanje infrastrukture, odnosno u mrežu železnice i tunela. To je primer sporazuma koji nije zasnovan na političkoj, već na ekonomskoj ulozi i značaju za Švajcarsku kao LC.

Učlanjenje u Evropsku uniju, moglo bi za Srbiju doneti prednosti, bar kada je u pitanju njen status kao LC. Slično se dogodilo u slučaju Mađarske nakon ulaska u EU, koja je sopstvenim učlanjenjem, kao i učlanjenjem Slovenije kao zemlje koja ima izlaz na more (luka Kopar), prevazišla probleme zemlje koja je okružena kopnom. Na primeru Švajcarske uočavamo da se najveći nedostatak koji geografska odrednica jedne zemlje kao LC može prevazići na više načina, a da je osnovni cilj smanjenje visokih transportnih troškova, koji prate upravo LC.

Zaključak

Svetska trgovinska organizacija danas ima 153 zemlje članice, a Republika Srbija je jedna od zemalja koje pregovaraju za članstvo i ima status posmatrača. Koristi za Srbiju od pristupanja STO su dobijanje statusa povlašćene nacije, nacionalni tretman roba, niske carine i otvoreni sektori trgovine na tržištima svih zemalja članica i stabilnost spoljnotrgovinskog sistema. Na taj način će se stvoriti stabilno i predvidljivo okruženje za trgovinu.

Srbija ne bi ostvarila nikakvu korist ostankom izvan sistema STO. Jedino što bi se moglo navesti kao negativan efekat su troškovi koje zemlja ima zbog implementacije pravnih, regulatornih i institucionalnih reformi. Osim toga, nakon članstva u STO država zadržava pravo da štiti domaće proizvođače od nefer trgovinske prakse drugih kao što je uvoz po dampinškim cenama i uvoz subvencionisane robe. Jedini koji gube od članstva države u STO su oni koji imaju korist od neadekvatnog zakonodavstva ili učestvuju u nelegalnim i nekorektnim aktivnostima (na primer piraterija, monopolistički dogovori o cenama).

U iščekivanju skorog učlanjenja u Svetsku trgovinsku organizaciju, Srbija se priprema za korišćenje određenih prava, ali i za preuzimanje čitavog niza obaveza. Određujuće za poziciju Srbije u međunarodnoj trgovini jeste činjenica da je vrednost izvoza iz Srbije na međunarodnom tržištu veoma mala. Članstvo u toj organizaciji, iako neophodno radi ravnopravnijeg učestvovanja u međunarodnoj trgovini, Srbiji neće doneti značajno povećanje uticaja kada je pregovaračka moć u pitanju. Razlog tome

jeste činjenica da STO već broji 153 članice, a sa sistemom odlučivanja gde svaka zemlja daje jedan glas, uticaj još jednog glasa nije od velikog značaja. Ipak, ukoliko bi se vremenom Srbija priključila nekoj od interesnih grupacija, čiji je uticaj značajan, tada bi se njena uloga i mogućnosti da utiče na donošenje odluka pod okriljem STO, ipak promenili.

Uloga Srbije u međunarodnoj trgovini svakako da je određena činjenicom da se radi o maloj, evropskoj Zemlji u razvoju, sa specifičnim geografskim položajem, koji je sa jedne strane povoljan, jer se nalazi na raskrsnici velikih trgovinskih puteva, a sa druge nepovoljan, jer se radi o maloj zemlji koja nema izlaz na more, već je okružena velikim brojem malih zemalja, koje takođe nemaju svoj izlaz na more. Tako je robna trgovina ovih zemalja uslovljena mogućnostima koje pruža tranzit. To dalje, uzrokuje nova ograničenja, prvenstveno povećanje transportnih troškova usled nedostataka infrastrukture tranzitnih zemalja, kako saobraćajne, tako i trgovinske. Roba koja bi se iz Srbije izvozila, tranzitira kroz čitav niz zemalja koje uglavnom nemaju svoj izlaz na more, pa brzina transporta i transportni troškovi zavise i od saobraćajne infrastrukture zemalja kroz koje tranzitira. Ovde veliku ulogu imaju regionalni trgovinski sporazumi, npr. CEFTA 2006, koji doprinose olakšavanju transporta robe, kao i trgovinu Srbije sa zemljama susedima.

Pored toga, odvijanje spoljnotrgovinskog posla zavisi i od efikasnosti carinskih procedura zemalja kroz koje roba tranzitira. U odnosu na zemlje u regionu, kao i na zemlje Evrope koje su veliki spoljnotrgovinski partneri Srbije, efikasnost carinskih procedura u Srbiji se ne razlikuje u velikoj meri, ali robu iz Srbije može učiniti slabije konkurentnom na međunarodnom i evropskom tržištu upravo činjenica da na svom putu tranzitira preko većeg broja zemalja. Potencijalno učlanjenje u neku od većih ekonomskih integracija, poput Evropske unije, ili pak, sklapanje bilateralnih sporazuma na regionalnoj osnovi, moglo bi smanjiti uticaj ovih ograničenja na povećanje transportnih troškova i omogućiti konkurentniji položaj robe iz Srbije na međunarodnom i evropskom tržištu. Pored toga, intenzivnije korišćenje prirodnog resursa, kao što je reka Dunav, za transport robe vodenim putem, uticalo bi na prevazilaženje nedostataka saobraćajne infrastrukture, kada je u pitanju drumski transport, kako u Srbiji, tako i u zemljama kroz koje roba tranzitira.

Bibliografija

- Bjelić Predrag, *Međunarodna trgovina*, Centar za izdavačku aktivnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2008.
- Bjelić Predrag, *Svetska trgovinska organizacija*, IGP Prometej, Beograd, 2002.

- Jelena Kozomara, *Spoljnotrgovinsko poslovanje*, Institut za ekonomsku diplomatiju, Beograd, 2005.
- *Konkurentnost privrede Srbije 2006: Dijagnoza rasta*, Jefferson Institute, Beograd, 2006.
- Marc Bacchetta and Marion Jansen, *Adjusting to Trade Liberalization, The Role of Policy, Institutions and WTO Disciplines*, WTO Publications Centre William Rappard, 2003.
- Milena Jovičić, redaktor, *Analiza osetljivosti spoljnotrgovinskih sektora na promene režima u procesu pristupanja STO*, Savetodavni centar za ekonomska i pravna pitanja, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, Ministarstvo za ekonomske veze sa inostranstvom, Beograd, 2003.
- Miroslav Antevski, *Pristupanje Srbije Svetskoj trgovinskoj organizaciji i pridruživanje Evropskoj uniji: moguće kratkoročne štete i dugoročne koristi*, Ekonomski anali, Tematski broj, april 2005, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005.
- Narodna banka Srbije, Internet, www.nbs.rs.
- Privredna komora Beograda, Internet, www.kombeg.org.rs.
- Privredna komora Srbije, Internet, www.pks.rs.
- Republički zavod za statistiku, Internet, <http://webrzs.stat.gov.rs>.
- Svetska trgovinska organizacija, Internet, www.wto.org.
- Tomislav Popović (urednik), *Rezultati Urugvajске runde multilateralnih trgovinskih pregovora – prevod*, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 1996.
- UNCTAD, *Efficient transport and trade facilitation to improve participation by developing countries in international trade*, document TD/B/COM.3/72, Internet: www.unctad.org/en/docs/c3d72_en.pdf.
- UNCTAD, *Trade facilitation opportunities for landlocked and transit developing countries*, document UNCTAD/DTL/TLB/MISC/2008/2, Geneva, 2008.
- United Nations Economic Commission for Europe, *Landlocked Countries: Opportunities, Challenges, Recommendations*, Internet: www.unece.org/trade/ctied6/trd-02-23e.pdf (20.06.2009.).
- World Bank, *Doing Business 2009*, Washington, 2008.
- World Trade Organisation, *International Trade Statistics 2007*, Geneva, 2007.